

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-10>

УДК 338.246.025.2

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА ЯК ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

TRANSFORMATION OF INVESTMENT ATTRACTION MECHANISMS IN THE REPUBLIC OF POLAND AS AN EXPERIENCE FOR UKRAINE

Єфімова Ганна Вікторівна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5271-2913>

Побережець Олександр Олександрович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8060-9240>

Iefimova Ganna, Poberezhets Oleksandr

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Метою даної роботи є поглиблене вивчення інституційних, економічних та регуляторних механізмів функціонування спеціальних економічних зон Польщі як ключового інструменту структурної трансформації економіки. У статті досліджено еволюцію, ефективність та сучасні тенденції польської моделі спеціальних економічних зон, зокрема її роль у залученні прямих іноземних інвестицій, створенні робочих місць і диверсифікації експорту. Зазначено, що польський досвід демонструє значну диференціацію ефективності зон залежно від рівня прямих іноземних інвестицій та галузевої спеціалізації. Доведено критичну роль іноземного капіталу у фінансуванні масштабної модернізації. Акцентовано увагу на необхідності адаптації позитивних аспектів польської моделі для формування ефективної політики стимулювання інвестицій та структурної перебудови економіки України, з урахуванням її специфіки.

Ключові слова: Спеціальні економічні зони (СЕЗ), іноземні інвестиції (ПІІ), податкові пільги, економічний розвиток, структурна перебудова, регіональний розвиток, інвестиційні механізми, робочі місця, експорт, Польська інвестиційна зона, додана вартість.

The aim of this paper is to conduct an in-depth study of the institutional, economic and regulatory mechanisms of the functioning of special economic zones in Poland as a key instrument of structural transformation of the economy. The article examines the evolution, effectiveness and current trends of the Polish special economic zones model, in particular its role in attracting foreign direct investment, job creation and export diversification. It is noted that the Polish experience demonstrates significant differentiation of the effectiveness of zones depending on the level of foreign direct investment and industry specialization, with a clear correlation between investment incentives, employment density and intensity of use of territories. Measures to transform the policy of investment incentives in Poland are highlighted, in particular, the transition from local special economic zones to the national Polish Investment Zone in 2018, which significantly expanded the availability of benefits and centralized management. The author analyzes structural changes in Poland's exports (1995–2018), in particular, a sharp increase in the share of high-tech machinery and equipment (from 21.1% to 37.3%) against the background of a strong decline in the raw material sectors, which was a direct consequence of the integration of special economic zones into global value chains. Key risks of the model are identified, such as dependence on industry concentration (automotive industry – 25.59% of investments) and insufficient development of high-tech sectors. The critical role of foreign capital in financing large-scale modernization is proven, which is confirmed by data on the share of foreign direct investment in expenditures (up to 94.9%) and employment (up to 91.73%) in the most successful zones. Attention is focused on the need to adapt the positive aspects of the Polish model (transparent national mechanisms instead of local zones, integration into global value chains) to form an effective policy of stimulating investment and structural restructuring of the Ukrainian economy, taking into account its specifics.

Keywords: Special economic zones (SEZ), foreign direct investment (FDI), tax incentives, economic development, structural restructuring, regional development, investment mechanisms, jobs, exports, Polish investment zone, added value.

Постановка проблеми. В умовах глобальної конкуренції за інвестиційні ресурси прямі іноземні інвестиції (ПІІ) залишаються ключовим чинником забезпечення сталого економічного розвитку, особливо для країн з перехідною економікою. Вони не лише сприяють реалізації масштабних інфраструктурних і виробничих проектів, але й забезпечують доступ до новітніх технологій, управлінських практик та інновацій. Для України, яка з 2022 року зазнає значних руйнувань через широкомасштабну війну, проблема залучення ПІІ набула критичного значення. Іноземний капітал розглядається як необхідна умова не тільки післявоєнного відновлення, але й для виходу з пастки соціально-економічної та технологічної відсталості, посилення промислового потенціалу та підвищення конкурентоспроможності національної економіки [1]. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення міжнародного досвіду ефективного стимулювання інвестицій, зокрема практик, які вже довели свою результативність у країнах Центрально-Східної Європи. Приклад Республіки Польща є надзвичайно цінним для України, зважаючи на спільність історичних, геополітичних і соціально-економічних умов у період трансформації.

Польська модель залучення ПІІ заснована на функціонуванні спеціальних економічних зон (СЕЗ), стала дієвим інструментом структурної модернізації економіки, переорієнтації експорту на продукцію з високою доданою вартістю, генерації нових робочих місць та активного використання територіального потенціалу.

Особливої уваги заслуговує реформа 2018 року, в результаті якої СЕЗ було трансформовано в Єдину Польську інвестиційну зону, що поширила спеціальні умови підтримки інвесторів на всю територію країни. Цей крок засвідчив ефективність інституційної трансформації механізмів інвестування та адаптації до сучасних умов розвитку. Однак в Україні аналогічні механізми часто залишаються фрагментарними або не дієвими, що потребує критичного переосмислення підходів до інвестиційної політики в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграційного поступу. Таким чином, виникає наукова проблема, пов'язана з необхідністю дослідження трансформації інвестиційних механізмів у Польщі з метою виявлення практично релевантних інструментів, які можуть бути адаптовані до українських реалій у процесі формування ефективної стратегії залучення ПІІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти проблеми функціонування та створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) в Україні та за кордоном були висвітлені в працях науковців: І. З. Сторонянської, Х. О. Патицької [6], Є. В. Мозгового [5], М. В. Савченко, Є. І. Огородника, А.-М. В. Шимко. [2].

Сторонянська І. З. та Патицька Х. О. [6] трактували СЕЗ як інструмент стимулювання локального економічного розвитку. На їхню думку, ефективний розвиток СЕЗ вимагає: системного планування державної політики щодо зон; всебічної правової бази та інститутів регулювання; врахування конкурентних переваг та можливостей локації; дотримання принципів сталого розвитку; розвиток зв'язків між СЕЗ та національною економікою; створення умов для використання підприємствами СЕЗ мережевих ефектів та ефектів масштабу.

У своїй праці Мозговий Є. В. [5] обґрунтував критеріїв утворення вільних економічних зон в межах регіонів України. На основі аналізу результатів, викладених у науковій роботі, сформулював висновок про необхідність більш ретельного дослідження проблем та аналізу особливостей створення та функціонування ВЕЗ.

Савченко М. В., Огородник Є. І. та Шимко А.-М. В. [2] досліджували потенціал вільних економічних зон (ВЕЗ) як інструменту економічного відновлення держави, ґрунтуючись на аналізі зарубіжного досвіду та українських реалій. За їхніми висновками, для повної реалізації зазначеного потенціалу необхідними є ретельне стратегічне планування та послідовна імплементація всіх етапів створення й розвитку ВЕЗ із обов'язковим врахуванням ключових факторів ефективності.

Постановка завдання. У межах даного дослідження передбачається комплексне вивчення та систематизація ключових інституційних, економічних та регуляторних механізмів функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) у Республіці Польщі. Основна увага зосереджена на виявленні практично орієнтованих елементів цієї моделі, які можуть бути адаптовані до українських умов задля підвищення ефективності політики залучення прямих іноземних інвестицій.

Завдання дослідження передбачають:

– узагальнення функціональних механізмів роботи польських СЕЗ на основі емпіричних даних, зокрема щодо системи податкових стимулів, структури інвестицій, а також аналіз

кореляцій між обсягами іноземних інвестицій, рівнем зайнятості та ефективністю використання територіального ресурсу;

- аналіз еволюції польської моделі СЕЗ у період з 1994 по 2018 рік, із наголосом на її трансформацію в Єдину Польську інвестиційну зону як приклад централізованого підходу до підтримки інвесторів;

- розробка адаптивних рекомендацій для використання польського досвіду в контексті структурної перебудови української економіки;

- обґрунтування механізмів інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості шляхом стимулювання припливу ПІІ у високо-технологічні галузі;

- формування пропозиції щодо подолання регіональних дисбалансів в Україні на основі досвіду централізованого управління та інструментів підтримки депресивних територій.

Таке комплексне завдання дозволяє не лише ідентифікувати сильні сторони польського інвестиційного механізму, але й сформувати практичну базу для розробки ефективної державної політики у сфері залучення іноземного капіталу в Україну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова глобалізація є однією з основних характеристик двадцять першого століття. Вільне та практично неконтрольоване переміщення величезних масивів фінансових потоків має значний вплив на національні економіки, особливо країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою. Провідне місце серед форм міжнародного руху капіталу посідають ПІІ. Іноземні інвестиції, зокрема ПІІ, переважно позитивно впливають на економічний розвиток країни-реципієнта через активізацію процесів капіталотворення, трансфер технологій та наукових знань, створення нових робочих місць та підвищення ефективності праці [2].

Через високу мобільність капіталу та численних позитивних ефектів від ПІІ країни вступають у жорстку конкуренцію за іноземний капітал, застосовуючи різноманітні механізми з його залучення. Одним із таких механізмів є створення системи спеціальних економічних зон (СЕЗ), у межах яких іноземні інвестори отримують низку стимулів та пільг [2].

Ідея СЕЗ як окремих ділянок території країни, де закон визначав кращі умови для економічної діяльності, виникла в римські часи (з початком вільних портів), і отримала подальший розвиток у Середньовіччі (Ганзей-

ський союз). Безмитна зона в Пуерто-Рико, створена в 1951 році, вважається першою економічною зоною в сучасному розумінні цього терміна [2]. Сьогодні СЕЗ використовують понад 140 країн світу, майже три чверті країн, що розвиваються, і майже всі країни з перехідною економікою. За останні роки їх кількість стрімко зростає, і ще щонайменше 500 перебувають у стадії розробки [4].

СЕЗ – це складний та багатоаспектний феномен, що охоплює різні за розміром, спеціалізацією, просторовим положенням та призначенням території, об'єкти, що характеризуються спеціальним режимом ведення господарської діяльності та спеціальним юридичним статусом, покликани забезпечити імпульс до розвитку, позитивні соціально-економічні зрушення, підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможність країн та регіонів, де вони створюються та функціонують.

Відповідно до Закону України «Про спеціальні (вільні) економічні зони», спеціальна (вільна) економічна зона – це огорожена по периметру частина території України, розташована в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, на якій встановлено спеціальний правовий режим провадження господарської діяльності. В межах однієї адміністративно-територіальної одиниці можуть розташовуватися кілька спеціальних (вільних) економічних зон. На всій території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджується митний режим спеціальної митної зони [5].

В основу концепції СЕЗ покладено такі принципи: географічне обмеження території, єдина система управління, адміністрування, окрема митна зона (безмитні пільги), право на пільги залежно від фізичного розташування в межах СЕЗ. Більшість програм СЕЗ створені на основі сформованих цілей щодо залучення інвестицій, стимулювання експорту та забезпечення зайнятості [6].

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) є ключовим елементом економічної політики Польщі, спрямованої на залучення інвестицій, промисловий розвиток та регіональну підтримку. Завдяки привабливим умовам для інвесторів, СЕЗ стали важливим інструментом підтримки регіонального та економічного розвитку країни [7]. Вони продемонстрували значну ефективність у контексті залучення капіталовкладень та формування ринку праці. Згідно з даними за 2019 рік, кумулятивний показник зайнятості, забезпеченої діяльністю усіх

14 зон, досяг рівня 388 тисяч робочих місць, тоді як сукупний обсяг інвестицій перевищив 130 мільярдів польських злотих [Табл. 2, Табл. 1].

Стимулом для регіональних підприємств, безсумнівно, є спектр податкових пільг та винятків, на які вони можуть розраховувати, приєднавшись, зокрема [8]:

– Звільнення від сплати податку на прибуток (PIT/CIT). Основна перевага для власників бізнесу – звільнення від податку на прибуток з доходів від діяльності, здійснюваної в межах спеціальної економічної зони та зазначеної в дозволі на зону. Цей дозвіл надається органом управління СЕЗ у формі адміністративного рішення за дорученням міністра економіки.

– Державна допомога. Власники бізнесу, які працюють у СЕЗ, можуть отримати державну допомогу. Вона передбачає звільнення

від податку на прибуток для покриття витрат на нові інвестиції або створення нових робочих місць.

– Звільнення від податку на майно. Підприємства, що входять до СЕЗ, можуть отримати звільнення від податку на майно щодо землі, споруд та будівель, які використовуються для господарської діяльності у межах зони. Звільнення надається на підставі дозволу, який видається органом управління СЕЗ шляхом спільного тендеру або переговорів. Метод та правила проведення цих процедур визначаються окремо для кожної зони.

Податкове врегулювання у спеціальних економічних зонах також дещо відрізняється від стандартного. Розмір звільнення від податку на прибуток залежить від інвестиційних витрат, понесених власником компанії. Іншим важливим показником є інтенсивність допомоги (30, 40 або 50% та додаткові про-

Таблиця 1

**Структура інвестиційної діяльності у спеціальних економічних зонах Польщі
(станом на 2019 рік)**

	Кількість дійсних дозволів, од.	Прямі іноземні інвестиції у загальній кількості дозволів, од.	Частка прямих іноземних інвестицій у загальній кількості дозволів, %	Понесені інвестиційні витрати (сукупно), млн. злотих	Інвестиційні витрати, понесені ПП, млн. злотих	Частка прямих іноземних інвестицій у загальних інвестиційних витратах, %
СЕЗ	2311,00	1215,00	52,57	131937,77	101031,40	76,58
Мелецька	177,00	64,99	36,72	6815,60	3591,60	52,70
Сувальська	94	15,9988	17,02	2872,87	598,72	20,84
Катовіцька	369	225,016	60,98	22811,6	19384,44	84,98
Валбжихська	298,00	224,01	75,17	26814,49	25442,33	94,88
Вармінсько-Мазурська	118,00	19,00	16,10	6002,26	3174,75	52,89
Каменногурська	80	53	66,25	3878,15	3640,49	93,87
Костшинсько-Слubiцька	188	125,001	66,49	9299,6	6390,94	68,72
Краківськська	225,00	72,99	32,44	7830,33	4359,64	55,68
Легніцька	85,00	72,00	84,71	6403,19	6076,54	94,9
Лодзька	220	123,002	55,91	15096,91	11294,15	74,81
Слупська	86	18,9974	22,09	2191,70	1350,22	61,61
Староховіцька	69,00	21,00	30,43	2189,19	856,9	39,14
Тарнобжегська	214,00	86,99	40,65	8253,54	5821,73	70,54
Поморська	168	93,0048	55,36	11478,34	9048,95	78,84

Джерело: складено авторами на основі [9]

центні пункти залежно від розміру компанії). Результат цих розрахунків вказує на розмір підтримки, яку підприємець отримує в рамках звільнення від податку на прибуток. Ще одним важливим фактором є відповідна шкала оподаткування у випадку податку на доходи фізичних осіб. Компанії з єдиною ставкою оподаткування не будуть звільнені від сплати зборів [8].

Аналіз структури та ефективності інвестиційної діяльності в різних регіональних спеціальних економічних зон Польщі свідчить про значну диференціацію між зонами за рівнем залучення іноземного капіталу та обсягами інвестиційних витрат. СЕЗ з високою часткою іноземного капіталу (Легніцька – 84.71% від загальної кількості дозволів, Каменногурська – 66.25%, Валбжихська – 75.17%) демонструють значно вищі абсолютні обсяги інвестиційних витрат (наприклад, Легніцька – 6076.54 млн злотих,

Валбжихська – 5442.33 млн злотих, Катовіцька – 19384.44 млн. злотих) та домінуючу роль ПІІ у фінансуванні капіталомістких проєктів (частка ПІІ у витратах: Легніцька – 94.9%, Валбжихська – 94.88%, Каменногурська – 93.87%). На противагу, зони з низькою часткою ПІІ (Сувальська – 17.02%, Вармінсько-Мазурська – 16.10%, Стараховіцька – 30.43%) мають значно скромніші інвестиційні бюджети (Сувальська – лише 598.72 млн злотих, Стараховіцька – 856.9 млн злотих), що свідчить про критичну роль іноземного капіталу у фінансуванні масштабної модернізації та розширення виробничих потужностей [Табл. 1].

Ефективність використання території та генерація робочих місць виявляють значну міжзональну диференціацію, що безпосередньо корелює з галузевою структурою та рівнем прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Зони з високою часткою ПІІ, зосереджених на капіталомістких виробництвах (напри-

Таблиця 2

**Показники зайнятості та використання територій
у спеціальних економічних зонах Польщі**

	Загальна кількість робочих місць (підтримуваних та нових), од.	Загальна кількість робочих місць за рахунок ПІІ (збережених та нових), %	Частка ПІІ у загальній кількості робочих місць, %	Загальна площа СЕЗ, га	Частка освоєних земель СЕЗ, %	Робочі місця на 1 га освоєних земель СЕЗ, од
СЕЗ	387 998	279 368	72,00	22 949,20	63,45	26
Мелецька	30 852	19 093	61,89	1723,9	80,46	22
Сувальська	7 229	1174	16,24	662,90	71,82	15
Катовіцька	71 268	59 077	82,89	2 749,40	71,61	36
Валбжихська	53 134	45 940	86,46	3 774,50	56,87	25
Вармінсько-Мазурська	22 855	10 938	47,86	1364,7	72,08	23
Каменногурська	9 019	8268	91,68	540,80	50,52	33
Костшинсько-Слубіцька	35 502	26 3556	74,24	2 248,90	63,03	25
Краківськська	38 993	25 573	65,58	1 015,60	65,08	59
Легніцька	15 810	14 502	91,73	1 361,30	33,46	35
Лодзька	35 689	22 2823	62,44	1764,9	67,2	30
Слупська	4 442	1827	41,13	910,20	41,10	12
Стараховіцька	7 423	4760	64,12	707,90	65,92	16
Тарнобжегська	28 090	17 361	61,80	1877,9	78,10	19
Поморська	27 693	22 216	80,22	2 246,30	71,07	17

Джерело: складено авторами на основі: [9]

клад, автомобільному), демонструють вищу продуктивність за обома критеріями. Це підтверджується показниками щільності зайнятості (робочі місця на 1 га), які значно вищі в таких зонах (напр., Краківська – 59, Катовицька – 36, Каменногурська – 33, Легніцька – 35) порівняно з зонами з нижчою присутністю ПІІ та іншою галузевою структурою (напр., Сувальська – 15, Слупська – 12, Поморська – 17, Стараховицька – 16), що свідчить про інтенсивніше використання земельних ресурсів завдяки ПІІ. Аналогічна закономірність спостерігається щодо частки робочих місць, створених саме за рахунок ПІІ: лідерами є зони з максимальною їхньою часткою в інвестиціях (Каменногурська – 91.68%, Легніцька – 91.73%, Валбжихська – 86.46%, Катовицька – 82.89%, Поморська – 80.22%), тоді як у зонах з низькою часткою ПІІ цей показник значно нижчий (напр., Сувальська – 16.24%, Вармінсько-Мазурська – 47.86%, Слупська – 41.13%) [Табл. 2].

Аналіз інвестиційної структури у польських СЕЗ виявляє чітку диференціацію джерел капіталу та галузеву спеціалізацію: прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що домінують у високотехнологічних, експортно-орієнтованих секторах (наприклад, 95,1% у автомобілебудуванні, 86,68% у виробництві електроприладів), які інтегрують зони у глобальні ланцюги доданої вартості, тоді як внутрішні інвестиції концентруються переважно у ресурсно-орієнтованих галузях із нижчою доданою вартістю (наприклад, харчова промисловість – 44,5%, металургія – 49,24%). Хоча галузева спеціалізація (особливо автомобілебудування – 25,59% інвестицій) забезпечує конкурентну перевагу через ефект масштабу та залучення значних ПІІ, вона одночасно створює уразливість до зовнішніх шоків (наприклад, кон'юнктурних криз). Обмежена роль високотехнологічних секторів (комп'ютери/електроніка – 2,7%, фармацевтика – 1,51%), незважаючи на високу частку ПІІ у них (79,8% та 76,6% відповідно), свідчить про недостатню спеціалізацію СЕЗ на інноваційних галузях [Табл. 3].

Трансформація експортної структури Польщі (1995–2018) характеризується радикальним зміщенням акценту з сировинних секторів на машини та обладнання (SITC VII), що стало ключовим драйвером зростання обсягів експорту в 11,6 разів (до 264,8 \$ млрд. у 2018 р.). Сектор машин та обладнання перетворився на абсолютну основу експорту: його частка зросла з 21,1% до 37,3%, відо-

бражаючи глибоку промислову модернізацію та інтеграцію в європейські ланцюги доданої вартості (автомобілі, електроніка). На противагу, сировинні сектори стрімко втрачали значення: комбінована частка палива (SITC III) та промтоварів за сировиною (SITC VI) скоротилася на 8,8 процентних пунктів (з 35,7% до 26,9%) [10]. Цей структурний зсув – падіння сировини на 8,8% та зростання машин на 16,2% – перетворив Польщу з економіки, залежної від експорту первинних ресурсів, на експортера високотехнологічної продукції з доданою вартістю, де машини та обладнання стали незаперечним локомотивом зовнішньої торгівлі.

Після 25 років функціонування спеціальних економічних зон у Польщі, у 2018 році їх було замінено новим рішенням, відомим як Польська інвестиційна зона. Посилання в назві на раніше використовуваний термін, ймовірно, не було випадковим. Централізована структура управління новою програмою, що базується на державних компаніях, що керують зонами, також збереглася. До 2026 року, коли СЕЗ остаточно буде ліквідовано, існує перехідний період, протягом якого обидві системи співіснуватимуть [11]. Новий механізм підтримки інвестицій, який набув чинності у 2018 році, значно розширив доступність цього рішення для підприємців. Він охоплює всю країну, а не лише території спеціальних економічних. Аналіз даних, отриманих від Міністерства розвитку та технологій (MRiT), свідчить про великий потенціал та ефективність нового інструменту підтримки. За п'ять років свого функціонування Польська інвестиційна зона довела свою ефективність майже таку ж, як і соціальні зони, що діяли протягом 24 років [12].

Для України, яка потребує прискореної структурної модернізації, переходу від сировинної залежності до високотехнологічного експорту та глибшої інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості, польська модель залучення інвестицій може стати цінним досвідом. Її адаптація має бути не механічним запозиченням, а стратегічно обґрунтованою трансформацією, яка зберігає ключову суть, зокрема перехід до єдиної національної системи інвестиційних стимулів за аналогією із Польською інвестиційною зоною, що розширює доступність пільг усім регіонам незалежно від їхньої географічної локації та усуває історичні регіональні нерівності, демонструючи на практиці, як централізація управління (на базі державних компаній) у

Таблиця 3

Структура кумулятивних внутрішніх та іноземних інвестицій у промисловій галузі СЕЗ

Галузь промисловості	Розподіл інвестицій у галузі, %	Частка в загальній структурі інвестицій, %		Частка галузі в загальних інвестиціях, %	
	Загальні	Внутрішні	Іноземні	Внутрішні	Іноземні
Виробництво автомобілів	25,59	4,9	95,1	1,25	24,34
Виробництво гумових та пластмасових виробів	9,4	23,27	76,73	2,25	7,42
Виробництво готових металевих пристроїв	7,54	34,35	65,65	2,59	4,95
Виробництво паперу та паперових виробів	7,24	13,89	86,11	1,01	6,24
Виробництво продуктів харчування	7,1	44,5	55,5	3,15	3,93
Виробництво продукції з іншої неметалевої мінеральної сировини	6,9	30,34	69,66	2,09	4,8
Виробництво дерев'яних виробів	6,34	39,34	60,66	2,49	3,85
Виробництво машин та пристроїв	4,82	19,26	80,74	0,93	3,89
Виробництво електроприладів	4,8	13,32	86,68	0,61	3,96
Виробництво хімічних речовин та хімічної продукції	4,52	34,38	65,62	1,55	2,97
Виробництво комп'ютерів, електронних та оптичних виробів	2,7	20,2	79,8	0,54	2,14
Виробництво металу	2,06	49,24	50,76	1,02	1,05
Виробництво меблів	1,8	46,18	53,82	0,83	0,97
Допоміжна діяльність зі зберігання та транспортування	1,75	61,71	38,29	1,08	0,67
Виробництво ліків та фармацевтичної продукції	1,51	23,4	76,6	0,35	1,16
Виробництво іншого транспортного обладнання	1,49	4,2	95,8	0,06	1,43
Видавнича діяльність	0,91	12,36	87,64	0,11	0,79
Друк	1,05	30,39	69,61	0,32	0,73
Текстильне виробництво	0,54	33,47	66,53	0,18	0,36
Інші	1,94	51,42	48,58	1	0,94

Джерело: складено авторами на основі [9]

поєднанні з національним охопленням пільг дозволила новій системі за лише п'ять років досягти ефективності, аналогічної попередній 24-річній системі локальних СЕЗ, при цьому критично важливим є акцент на інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості через спільні проекти з іноземними інвесторами, що прямо підтверджується польським досвідом, де залучення ПІІ, особливо у високотехноло-

гічних секторах, наприклад, частка ПІІ 95.1% у автомобілебудуванні та 84,74% у виробництві машин та пристроїв стала каталізатором структурних зрушень у експорті, а саме різке зростання частки машин та обладнання з 21.1% до 37.3% за період 1995-2018 років на тлі скорочення сировинних секторів, що трансформувало Польщу з економіки, залежної від експорту первинних ресурсів, на експортера

високотехнологічної продукції. Для України це означає необхідність активного залучення ПІІ та спрямування зусиль на доступ до європейських ринків через інституційну інтеграцію з ЄС, що відкриє шлях до участі в європейських ланцюгах доданої вартості та диверсифікацію експортної корзини, зокрема в таких перспективних для України секторах, як агропромисловий комплекс, ІТ-індустрія та "зелена" енергетика, де є конкурентні переваги, а також реалізацію структурних реформ з урахуванням виявлених у польській моделі ризиків, включаючи обов'язкову диверсифікацію інвестицій у перспективні сектори з високою доданою вартістю (цифрові технології, фармацевтика, відновлювальну енергетику). Використання потенціалу та синергії кластерів для максимізації мультиплікативного економічного ефекту шляхом централізованого управління з чітким фокусом на національні пріоритети та стратегічного розміщення інвестицій з урахуванням інфраструктурних можливостей і наявного кадрового потенціалу. Впровадження прозорих та ефективних механізмів підтримки інвесторів – таких як прив'язані до конкретних результатів податкові кредити, розмір яких залежить від обсягів капітальних інвестицій (наприклад, у нові виробничі потужності) або кількості створених робочих місць (за аналогією до польського механізму, де інтенсивність допомоги розраховувалася виходячи з інвестиційних витрат – 30%, 40% або 50%). Важливим уроком є необхідність поетапної трансформації управління з паралельною ліквідацією неефективних інститутів (на кшталт локальних адміністрацій СЕЗ) та швидким запуском єдиної національної програми за польським зразком Польської інвестиційної зони. Україні варто адаптувати цю перевірену модель, зосередившись на чотирьох стовпах: єдиній національній стратегії інвестиційних стимулів (замість розрізнених територіальних зон), глибокій інтеграції в глобальні, особливо європейські, ланцюги доданої вартості, активній диверсифікації галузей залучення інвестицій для мінімізації структурних ризиків, та впровадженні абсолютно прозорих стимулів, жорстко прив'язаних до вимірюваних результатів (обсяги капітальних інвестицій, експортна виручка, кількість і якість створених робочих місць), що дозволить відтворити успішну структурну трансформацію Польщі – перехід від сировинної залежності до конкурентоспроможної високотехнологічної експортоорієнтованої економіки зі стійким зростанням

Висновки. Спеціальні економічні зони Польщі стали ефективними інституційними механізмами залучення ПІІ, що забезпечили структурну трансформацію економіки, промисловий розвиток і регіональну підтримку. Система податкових стимулів та адміністративних спрощень стала ключовим фактором цього успіху. Завдяки ПІІ за півтора десятиліття відбулося радикальне зміщення від сировинної залежності до домінування високотехнологічного експорту машин і обладнання. Проте ця модель має ключові ризики: залежність від галузевої концентрації (автомобілебудування), що робить її вразливою до кон'юктурних криз та недостатній розвиток високотехнологічних секторів (комп'ютери/електроніка), що обмежує інноваційний потенціал. Окрім того географія ефективності польських СЕЗ є надзвичайно нерівномірною. Ця нерівномірність безпосередньо залежить від диференціації зон за рівнем прямих іноземних інвестицій та їхньої галузевої спеціалізації: СЕЗ в історично промислових регіонах з розвинутою інфраструктурою (Легніцька, Катовіцька, Валбжихська) демонструють значно вищі показники за обсягами ПІІ, інтенсивністю використання території та щільністю зайнятості порівняно з периферійними регіонами (Сувальська, Вармінсько-Мазурська, Слупська), де переважають внутрішні джерела інвестування. Що підкреслює критичну роль регіональних умов.

Запровадження Польської інвестиційної зони у 2018 році як заміни розрізненим спеціальним економічним зонам призвело до фундаментальних змін. Хоча централізована модель управління збереглася, а обидві системи тимчасово співіснують до 2026 року, ключовою інновацією стала загальнонаціональна система пільг. Ця трансформація дозволила новій системі вже за перші п'ять років функціонування досягти рівня ефективності, який система СЕЗ досягала протягом 24 років.

Для України позитивні аспекти польської моделі (прозорі національні механізми замість локальних зон, орієнтація на інтеграцію в глобальні ланцюги вартості) мають бути адаптовані з урахуванням специфіки: замість неефективних територіальних зон із корупційними ризиками які діяли в Україні необхідно створити централізовану систему інвестиційних стимулів подібну до Польської інвестиційної зони, що поєднує податкові пільги, адміністративну підтримку та цільову роботу з інвесторами, з акцентом на розвиток інфраструктури, підвищення кваліфікації робочої

сили та диверсифікацію галузей (зменшення залежності від моносекторів). Успіх такої політики залежатиме від усунення регіональних дисбалансів шляхом інвестицій у транспортні мережі, логістичні хаби та освітні програми,

а також інтеграції з ЄС для доступу до європейських ланцюгів доданої вартості, що дозволить відтворити структурну трансформацію Польщі – перехід від сировинної до високотехнологічної експортоорієнтованої економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковель П. М. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. *Бізнесінформ*. 2024. № 3. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-3_0-pages-87_95.pdf
2. Савченко М. В., Огородник Є. І., Шимко А.-М. Вільні економічні зони як інструмент економічного відновлення країни: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Вчені записки. Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана*. 2023. № 31(2). С. 339–351. URL: <https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5145e63a-02df-44c2-82cc-c0c9102d3c3a/content>
3. Łukaniszyn-Domaszewska K., Mazur-Włodarczyk K. Special economic zones (SEZs) as an element of sustainable development in emerging countries: a case of Poland. *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management*. 2023. № 179. URL: https://www.researchgate.net/publication/375800596_SPECIAL_ECONOMIC_ZONES_SEZS_AS_AN_ELEMENT_OF_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_IN_EMERGING_COUNTRIES_A_CASE_OF_POLAND
4. Guterres A., Kituyi M. The World Investment Report 2019. SPECIAL ECONOMIC ZONES. *UNCTAD*. 2019. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2019_en.pdf
5. Мозговий Є. В. Обґрунтування критеріїв утворення вільних економічних зон в межах регіонів України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4317>
6. Сторонянська І. З., Патицька Х. О. Спеціальні економічні зони як інструмент стимулювання місцевого економічного розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. № 3(155). 2022. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20223\(155\)/sep20223\(155\)_003_Storonyanskai,PatytskaKh.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20223(155)/sep20223(155)_003_Storonyanskai,PatytskaKh.pdf)
7. Grajda M. Ile jest w Polsce Specjalnych Stref Ekonomicznych? *DUE Consulting*. 2024. URL: <https://dueconsulting.pl/ilosc-sse-w-polsce/> (дата звернення: 23.04.2025).
8. Ulgi oferowane przez specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. *MDDP Outsourcing*. 2020. URL: <https://www.mddp-outsourcing.pl/ulgi-oferowane-przez-specjalne-strefy-ekonomiczne-w-polsce/> (дата звернення: 12.05.2025).
9. Dorożyński T. Świerkocki J. Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce Doświadczenia i perspektywy. *Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź. 2022. URL: https://dSPACE.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/43165/Dorozynski_Swierkocki_Specjalne_strefy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego. *Główny Urząd Statystyczny*. Warszawa. 2020. URL: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/9/14/1/rocznik_statystyczny_handlu_zagranicznego_2020.pdf (дата звернення: 25.05.2025).
11. 25 lat Specjalnych Stref Ekonomicznych w Polsce. *Polska Agencja Prasowa (PAP)*. 2023. URL: <https://www.pap.pl/mediaroom/1532227%2C25-lat-specjalnych-stref-ekonomicznych-w-polsce.html> (дата звернення: 29.05.2025).
12. Gonta M., Wolna D., Polska Strefa Inwestycji: czas na zmiany. *PwC*. 2024. URL: <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/polska-strefa-inwestycji-czas-na-zmiany-raport.html> (дата звернення: 30.05.2025).

REFERENCES:

1. Kovel P. M. (2024) Analysis of foreign direct investment in Ukraine. *Businessinform*. No. 3. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-3_0-pages-87_95.pdf
2. Savchenko M. V., Ogorodnyk E. I., Shymko A.-M. B (2023) Free economic zones as an instrument of economic recovery of the country: foreign experience and prospects for Ukraine. *Scientific notes*. Kyiv: Vadym Hetman KNEU. No. 31(2). P. 339–351. Available at: <https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5145e63a-02df-44c2-82cc-c0c9102d3c3a/content>
3. Łukaniszyn-Domaszewska K., Mazur-Włodarczyk K. (2023) Special economic zones (SEZs) as an element of sustainable development in emerging countries: a case of Poland. *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management*. No. 179. Available at: https://www.researchgate.net/publication/375800596_SPECIAL_ECONOMIC_ZONES_SEZS_AS_AN_ELEMENT_OF_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_IN_EMERGING_COUNTRIES_A_CASE_OF_POLAND

4. Guterres A., Kituyi M. (2019) The World Investment Report 2019. *Special economic zones. unctad*. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2019_en.pdf
5. Mozgovy E.V. (2024) Substantiation of the criteria for the establishment of free economic zones within the regions of Ukraine. *Economy and Society*. No. 64. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4317>
6. Storonyanska I. Z., Patytska H. O. (2022) Special economic zones as a tool for stimulating local economic development. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. No. 3(155). Available at: [https://ird.gov.ua/sep/sep20223\(155\)/sep20223\(155\)_003_Storonyanskai,PatytskaKh.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20223(155)/sep20223(155)_003_Storonyanskai,PatytskaKh.pdf)
7. Grajda M. (2024) How many Special Economic Zones are there in Poland? *DUE Consulting*. Available at: <https://dueconsulting.pl/ilosc-sse-w-polsce/> (accessed April 23, 2025).
8. MDDP Outsourcing. (2020) Concessions offered by special economic zones in Poland. Available at: <https://www.mddp-outsourcing.pl/ulgi-oferowane-przez-specjalne-strefy-ekonomiczne-w-polsce/> (accessed May 12, 2025).
9. Dorożyński T. Świerkocki J. (2022) Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce Doświadczenia i perspektywy. *Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego*. Łódź. Available at: https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/43165/Dorozynski_Swierkocki_Specjalne_strefy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. Central Statistical Office. Warsaw. (2020) Foreign Trade Statistical Yearbook. Available at: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/9/14/1/rocznik_statystyczny_handlu_zagranicznego_2020.pdf (accessed May 25, 2025).
11. Polska Agencja Prasowa (PAP). (2023) 25 lat Specjalnych Stref Ekonomicznych w Polsce. Available at: <https://www.pap.pl/mediaroom/1532227%2C25-lat-specjalnych-stref-ekonomicznych-w-polsce.html> (accessed May 29, 2025).
12. Gonta M., Wolna D. (2024) Polska Strefa Inwestycji: czas na zmiany. *PwC*. Available at: <https://www.pwc.pl/pl/publikacje/polska-strefa-inwestycji-czas-na-zmiany-raport.html> (accessed May 30, 2025).